

MALAKAVIY AMALIYOTNI O'TASHDA NAZARIY BILIMLAR KO'NIKMALARI

Avezov Olmos Ravshanovich

Osiyo xalqaro universiteti professori,

Shenazarova Muhabbat Muratovna

Osiyo xalqaro universiteti I-bosqich magistri

E-mail: mshenacarova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezis malakaviy amaliyotni o'tash jarayonida nazariy bilimlarning amaliy ko'nikmalarga aylanish mexanizmlarini yoritadi. Kompetensiyaviy yondashuv, refleksiya, mentorlik va baholash mezonlari asosida talabaning kasbiy tayyorgarligi tahlil qilinadi. Amaliyot vazifalari, integratsiya shakllari hamda natijadorlikni ta'minlovchi omillar tavsiflanadi.

Аннотация: В тезисе раскрывается, как теоретические знания трансформируются в профессиональные навыки в процессе квалификационной практики. На основе компетентностного подхода, рефлексии, наставничества и критериев оценивания анализируется профессиональная подготовка студента. Описаны задачи практики, формы интеграции теории и практики, а также факторы, обеспечивающие результативность.

Annotatsiya: This thesis explains how theoretical knowledge is converted into practical skills during qualification practice. Using competence-based approach, reflection, mentoring, and assessment criteria, it analyzes students' professional readiness. The study describes practice tasks, theory-practice integration formats, and key factors that ensure effective learning outcomes and sustainable skill development.

Kalit so'zlar: malakaviy amaliyot, nazariy bilim, kompetensiya, refleksiya, mentorlik, baholash mezonlari, kasbiy tayyorgarlik.

Ключевые слова: квалификационная практика, теоретический знания, компетенция, рефлексия, наставник, критерии, оценивания, профессиональная подготовка.

Keywords: qualification practice, theoretical knowledge, competence, reflection, mentoring, assessment criteria, professional readiness.

Malakaviy amaliyot ta'limning nazariy qismida shakllangan bilimlarni real kasbiy vaziyatlarda sinovdan o'tkazish, ularni amaliy faoliyat algoritmlariga aylantirish va kasbiy pozitsiyani mustahkamlash uchun xizmat qiladi. Nazariy bilimlarning o'zi talabaning kasbiy tayyorgarligini to'liq kafolatlamaydi: ularni amaliyot jarayonida

qo'llash, vaziyatga moslashtirish, natijani tahlil qilish va xulosadan kelib chiqib qayta rejalashtirish talab etiladi. Shuning uchun malakaviy amaliyot "nazariya–amaliyot" uzviyligini ta'minlaydigan markaziy bo'g'in sifatida qaraladi. Bu yerda asosiy masala nazariy bilimlar "ko'chishi"ning (transfer) qanday sharoitlarda yuz berishi va ularning barqaror ko'nikmaga aylanishida qanday didaktik hamda tashkiliy omillar hal qiluvchi bo'lishini aniqlashdir.

Kompetensiyaviy yondashuv nuqtayi nazaridan amaliyot nafaqat "bilish", balki "qila olish" va "javobgarlik bilan bajarish"ni ham shakllantiradi. J. Raven kompetensiyani turli kontekstlarda natijaga yo'naltirilgan harakatni amalga oshirishga imkon beradigan tarkibiy sifatlar majmuasi sifatida izohlaydi; bunda bilim – resurs, ko'nikma esa – resursni ishga solish mexanizmi sanaladi. Ushbu ta'rif malakaviy amaliyot mazmunini rejalashtirishda muhim: talaba amaliyotga "tayyor bilim" bilan kirib keladi, biroq uning kompetentligi bilimni vazifa sharoitiga mos qo'llash, cheklovlarni hisobga olish, muloqot va tashkiliy resurslarni boshqarish orqali namoyon bo'ladi. Shuningdek, Raven yondashuvi amaliyot natijalarini faqat hisobot hajmi bilan emas, balki aniq vazifani bajarish sifatiga doir indikatorlar orqali baholash zarurligini asoslaydi. Demak, nazariya amaliyotda "faollashmasa", u kasbiy ko'nikmaga aylanish jarayonida to'xtab qoladi; bu esa amaliyot topshiriqlarining kompetensiya indikatorlariga bog'lab ishlab chiqilishini taqozo etadi. Nazariy bilimlarning amaliy ko'nikmaga aylanishi jarayonida refleksiya alohida o'rin tutadi. D. Kolb tajribaviy o'qitish modelida "tajriba – kuzatish/refleksiya – tushunchalashtirish – sinab ko'rish" sikli orqali o'rganish chuqurlashishini ko'rsatadi. Malakaviy amaliyotda bu sikl tabiiy ravishda yuz beradi: talaba dars (yoki tarbiyaviy tadbir) o'tkazadi, natijani kuzatadi, xatolarini va muvaffaqiyat omillarini tahlil qiladi, keyingi darsga nazariy asoslangan tuzatishlar kiritadi. Kolb fikrining amaliy qiymati shundaki, refleksiya "kundalik yozish" bilan cheklanmaydi u kuzatiladigan faktlar, mezonlar va dalillar bilan mustahkamlangan tahlil bo'lishi kerak. Shu ma'noda, amaliyot rahbari tomonidan refleksiv savollar (masalan, "qaysi metod nimaga ishladi?", "qaysi didaktik vosita maqsadga xizmat qilmadi?", "o'quvchining javobi nimani ko'rsatdi?") tizimli berib borilsa, nazariy tushunchalar real vaziyatga bog'lanadi va ko'nikma barqarorlashadi.

Nazariy bilimlarni amaliyotga ko'chirishda "kognitiv ko'prik" vazifasini o'quv natijalarini loyihalash ham bajaradi. B. Bloom tahriridagi taksonomiya bilish darajalarini oddiy eslab qolishdan tahlil, sintez va baholashgacha bo'lgan bosqichlarda ko'rsatadi. Malakaviy amaliyot uchun bu qarash shuni anglatadiki, amaliyot topshiriqlari talabaning faqat "metod nomini aytilish" yoki "qoidani tushuntirish"iga emas, balki metodni vaziyatga mos tanlash, moslashtirish, natijani tahlil qilish va baholashiga yo'naltirilishi lozim. Bloom yondashuvini chuqurroq talqin qilsak, amaliyotning "kuchli" topshirig'i –

bu yuqori kognitiv darajalarni talab qiladigan topshiriq: masalan, dars rejasini ishlab chiqish (sintez), o'quvchilarning javoblari asosida xatolar tipologiyasini ajratish (tahlil), qo'llangan usul samaradorligini mezonlar asosida baholash (baholash). Natijada nazariya "reproduktiv" emas, "produktiv" faoliyatga xizmat qiladi.

Malakaviy amaliyotning samaradorligi ko'p jihatdan mentorlik va kuzatuv (superviziya) sifatiga bog'liq. Pedagogik amaliyot bo'yicha klassik yondashuvlarda talaba darsni o'tkazishdan oldin kuzatadi, so'ng birgalikda rejalashtiradi, mustaqil o'tkazadi va tahlil qiladi bu jarayon metodik yordamning bosqichma-bosqich kamayib borishi (scaffolding) tamoyiliga uyg'un keladi. N. V. Kuzmina pedagogik mahorat va kasbiy tayyorgarlikni tahlil qilar ekan, o'qituvchi faoliyatida maqsad qo'yish, rejalashtirish, tashkil etish, muloqot va nazorat komponentlari o'zaro bog'liq ekanini ko'rsatadi. Ushbu fikr malakaviy amaliyotda nazariy bilimlar "bo'lak-bo'lak" emas, kompleks harakat tizimi sifatida o'zlashtirilishini anglatadi masalan, metodika nazariyasi darsni tashkil etish bilan, pedagogik psixologiya sinf bilan muloqot va motivatsiya bilan, diagnostika esa baholash va monitoring bilan integratsiyalanadi. Kuzmina ta'riflagan komponentlar amaliyot kundaligini yuritishda ham qulay "tahlil ramkasi" bo'la oladi talaba o'z darsini aynan shu komponentlar bo'yicha tahlil qilsa, refleksiya tartibli va ishonchli bo'ladi.

Mahalliy ilmiy an'analarda ham amaliyotning nazariy asoslari ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish, maqsadni feedbackning aniq qo'yish va natijani kafolatlash bilan izohlanadi. N. Sayidahmedov pedagogik texnologiya doirasida o'qitish jarayonini oldindan loyihalash, maqsad-mazmun-metod-vosita-nazorat zanjirini uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv malakaviy amaliyot uchun ayniqsa muhim, chunki talaba ko'pincha nazariy bilimga ega bo'lsa-da, uni "texnologik" tarzda ketma-ketlikka solishda qiynaladi maqsad umumiy, metod tanlovi tasodifiy, baholash esa faqat yakuniy ball bilan cheklanib qolishi mumkin. Sayidahmedovning fikrini amaliyot sharoitiga qo'llasak, talaba har bir dars uchun aniq kutiladigan natijalarni (o'lchanadigan ko'rsatkichlar bilan) belgilashi, shu natijalarga mos metod va topshiriqlarni tanlashi, yakunda esa mezon asosida tahlil qilishi talab etiladi. Shunda nazariy tushunchalar amaliy boshqaruv qarorlariga aylanadi. Amaliyot natijadorligini ta'minlashda baholash mezonlari va fikr-mulohaza tizimi alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy didaktik qarashlarda baholash faqat "hisobot" yoki "yakuniy nazorat" emas, balki o'qitishning o'zini tartibga soluvchi mexanizm sifatida ko'riladi. J. Hattie o'quv jarayonida feedbackning ta'siri yuqori ekanini, ayniqsa u aniq vazifa, mezon va keyingi qadamlarni ko'rsatib bersa, o'rganish sezilarli jadallashishini asoslaydi. Malakaviy amaliyotda bu shuni anglatadiki, rahbarning umumiy "yaxshi" yoki "qoniqarli" degan bahosi ko'nikma o'sishiga yetarli xizmat qilmaydi; aksincha, konkret indikatorlar bo'yicha (maqsadning

aniqligi, vaqt taqsimoti, savol-javob texnikasi, differensial yondashuv, baholashning adolatliligi va h.k.) qisqa, ammo dalilli tavsiyalar berilishi lozim.

Hattie yondashuvi asosida talaba har bir darsdan so'ng 2–3 ta "keyingi dars uchun aniq tuzatish"ni belgilasa, refleksiya amaliy natijaga ulanadi va nazariy bilimlar ko'nikmaga aylanish jarayoni jadallashadi.

Umuman, malakaviy amaliyotni samarali tashkil etish uchun uchta shart bir-birini to'ldirishi zarur kompetensiyaga yo'naltirilgan topshiriqlar va mezonlar, tajriba–refleksiya–takomillashtirish sikli, nazorat va aniq indikatorlari. Bu uchlik ishlaganda nazariy bilimlar "matn" yoki "konspekt" darajasida qolmay, rejalashtirish, muloqot, tashkil etish, tahlil va baholash kabi kasbiy harakatlar tizimiga singadi. Shuningdek, amaliyotda metodik integratsiya ta'minlansa, hamda mentorlik bosqichma-bosqich mustaqillikka olib chiqsa, talaba o'z faoliyatini ongli boshqaradigan, vaziyatga mos qaror qabul qiladigan mutaxassis sifatida shakllanadi.

Xulosa.

Malakaviy amaliyot nazariy bilimlarni real kasbiy vazifalar orqali sinovdan o'tkazib, ularni amaliy ko'nikma va kompetensiyalarga aylantirishning eng samarali bosqichidir. Natijadorlik kompetensiyaga yo'naltirilgan topshiriqlar, refleksiv tahlil, mentorlik yordami va mezonlarga asoslangan feedback tizimi uyg'unlashganda ortadi. Amaliyot jarayonida maqsadni aniq belgilash, metod va vositalarni vaziyatga mos tanlash hamda natijani dalillarga tayangan holda baholash talabaning kasbiy tayyorgarligini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Raven Dzh. Kompetentnost v sovremennom obshchestve: vyyavlenie, razvitiye i realizatsiya / Dzh. Raven. – Moskva: Kogito-Tsentr, 2002. – 396 s.
2. Kolb D. A. Experiential learning: Experience as the source of learning and development / D. A. Kolb. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1984. – 256 p.
3. Bloom B. S. Taxonomy of educational objectives. Handbook I: Cognitive domain / B. S. Bloom (ed.). – New York: David McKay Company, 1956. – 207 p.
4. Kuzmina N. V. Professionalizm lichnosti prepodavatelaya i masterstvo pedagogicheskoy deyatelnosti / N. V. Kuzmina. – Leningrad: Nauka, 1990. – 288 s.
5. Sayidahmedov N. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot / N. Sayidahmedov. – Toshkent: Fan, 2003. – 256 b.
6. Hattie J. Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement / J. Hattie. – London: Routledge, 2009. – 392 p.